

<https://doi.org/10.15407/sofs2026.03.003>
УДК 001.89:050(477)"2026"

Т.О. ЯРОШЕНКО, кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора, керівник Центру відкритої науки
Державна науково-технічна бібліотека України
вул. Антоновича, 180, м. Київ, 03150, Україна
e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2985-2333>

О.С. КРАСОВСЬКИЙ, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Державна науково-технічна бібліотека України
вул. Антоновича, 180, м. Київ, 03150, Україна
e-mail: ak@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1622-2655>

М.І. ГОЛУБЕВ, кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
заступник начальника управління атестації кадрів
вищої кваліфікації — начальник відділу нормативного забезпечення
та взаємодії з суб'єктами атестації наукових кадрів
Міністерство освіти і науки України
Берестейський проспект, 10, м. Київ, 01135, Україна
e-mail: mykhailo.holubiev@mon.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6647-4335>

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ У 2026 РОЦІ: КЛАСТЕРНА СТРУКТУРА, КРИТЕРІЇ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ТА МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ ДОСТУПНОСТІ ПУБЛІКАЦІЇ

Мета статті — розкрити закономірності формування Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (далі — Перелік) у 2026 р. та оцінити, як нові критерії відкритої науки структурують ландшафт українських наукових ви-

Цитування: Ярошенко Т.О., Красовський О.С., Голубев М.І. Формування Переліку наукових фахових видань України у 2026 році: кластерна структура, критерії відкритого доступу та механізми фінансової доступності публікації. *Наука та наукознавство*. 2026. № 3 (133). С. 3—34. <https://doi.org/10.15407/sofs2026.03.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

дань. Наказом Міністерства освіти і науки України від 19 січня 2026 р. № 56 затверджено нову редакцію Порядку формування Переліку, а наказом від 11 червня 2026 р. № 928 до категорії «Б» (відповідно до нової редакції Порядку) включено 1302 наукові періодичні видання. Реформою змінено напівпостійний статус фаховості наукових видань на трирічний цикл дії Переліку, запроваджено кластерну структуру Переліку, цифрове подання заявок на включення до Переліку через систему URIS, оцінювання видань за визначеними критеріями та їх щорічний моніторинг. Установлено, що на першому етапі закладений Порядком механізм конкурсного відбору та рейтингування видань у межах кластерів не застосовано: включення видань до Переліку здійснено за критерієм відповідності встановленим вимогам, а індивідуальні результати оцінювання видань не оприлюднено. Тому кластер зараз виконує передусім інформаційно-структурну функцію — є одиницею впорядкування Переліку за напрямками (спеціальностями) та основою для побудови пошукових сервісів і аналітичних дашбордів. Емпіричну базу дослідження становить агрегований масив результатів за 15 кластерами (1302 включені видання, 88 відмов, рівень включення 93,7 %). Застосовано кількісний контент-аналіз нормативної бази, описову та кореляційну статистику, а також порівняння двох укрупнених груп кластерів — 1) природничо-технічної та 2) соціогуманітарної й економіко-правової. Відкритий доступ до контенту забезпечують усі включені до Переліку видання, а фінансова доступність публікації для авторів є практично повсюдною: 97,6 % видань не стягують плати з авторів або принаймні зі здобувачів третього рівня вищої освіти. Ключовий результат полягає в тому, що за майже однакового рівня фінансової доступності включених до Переліку наукових видань механізми її забезпечення істотно різняться між дисциплінарними групами: у природничих і технічних кластерах домінує діамантова модель, безоплатна для всіх авторів (62,2 % видань), а у праві, економіці та соціальних науках — адресне звільнення аспірантів від плати за підготовку статті до публікації (51,6 за 45,8 % діамантових видань). Кореляція між цими показниками ($r = -0,99$) свідчить про їхню компліментарність, а не конкуренцію, тому обидва критерії доцільно тлумачити як складники єдиного індикатора фінансової доступності. За індексацією в DOAJ, дисциплінарні групи практично не різняться (22,2 і 22,6 %) за низького загального рівня 22,3 %, тож основним резервом Переліку є не подальше нарощування безоплатності, а міжнародна видимість. Зонаю підвищеного ризику є кластер «Право», який має найнижчу індексацію в DOAJ (12,0 %) і вкрай високий рівень відмов. Обґрунтовано напрями адаптації редакційної політики видань і порушено питання про джерела фінансування діамантової моделі.

Ключові слова: наукові фахові видання, Перелік наукових фахових видань України категорії «Б», відкритий доступ до наукових фахових видань, діамантовий відкритий доступ, наукова комунікація, відкрита наука.

Вступ. Науковий журнал — одна з найдовговічніших інституцій світової науки: вона існує понад три з половиною століття, від появи у 1665 р. перших двох періодичних видань — *Journal des Sçavans* (Франція) і *Philosophical Transactions of the Royal Society* (Англія). Журнал забезпечує ті функції, яких

не виконує жодна інша ланка наукової системи: реєстрацію результату в часі, його експертну перевірку шляхом рецензування, поширення та довготривалого зберігання у формі, придатній для цитування й перевірки [1, 2]. Формальне врахування публікації для оцінювання науковців чи установ є похідним від цих функцій, а не самостійною метою існування видання.

Перевірена століттями журнальна модель наукової комунікації, «золотим стандартом» якої є контроль якості шляхом експертного рецензування, нині зазнає динамічної трансформації [3]. Її спричиняють технологічний прогрес і виклики відкритої науки, розвиток цифрового середовища та науково-орієнтованих пошукових систем, поява нових бізнес-моделей (зокрема «золотого» і «діамантового» відкритого доступу), а також формування міжнародних стандартів і критеріїв якості: практик Комітету з публікаційної етики (*Committee on Publication Ethics*), вимог *Plan S* (*cOAlition S*), рекомендацій Міжнародного комітету редакторів медичних журналів (*International Committee of Medical Journal Editors*), критеріїв *Directory of Open Access Journals*, технічних стандартів *CrossRef* і *ORCID*, постійних ідентифікаторів *DOI* та *ROR*, ліцензій *Creative Commons*, поява цифрових журнальних платформ (*OJS* та ін.), принципів архівування *LOCKSS* та ін. Паралельно зростає навантаження на систему наукового видавництва: обсяг статей і сукупні виплати за їх оприлюднення збільшуються швидше ніж дослідницькі бюджети, а *APC*-модель дедалі частіше розглядається як джерело системної нерівності [4]. З погляду комунікативної функції журналу не менш важливими за процедуру рецензування стають доступність тексту для читача, швидкість оприлюднення, якість метаданих, придатність контенту до машинного опрацювання та повторного використання відповідно до принципів *FAIR* [5], а також реальна присутність видання в тих інформаційних потоках, де його шукатимуть дослідники.

Необхідність урахувати ці зміни й запровадити найкращі практики задля підвищення якості українських наукових журналів та їх присутності у світовому дослідницькому просторі зумовила ініціативу Міністерства освіти і науки (МОН) України щодо нової редакції Порядку формування Переліку наукових фахових видань України¹ (далі — Перелік), а в червні 2026 р. Перелік було затверджено². Будь-яка зміна вимог до

¹ Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 січ. 2026 р. № 56 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 28 sichenja 2026 r. za № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 30.04.2026).

² Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 черв. 2026 р. № 928. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/6a3/173/6a5/6a31736a5816b237714171.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).

формування Переліку безпосередньо впливає на дослідницькі стратегії десятків тисяч учених і на діяльність установ — засновників видань; в Україні це насамперед університети та наукові установи, а не комерційні видавці, що суттєво відрізняє національну систему від багатьох інших. У 2026 р. ця система пережила не косметичне оновлення вимог, а зміну самої логіки функціонування Переліку.

До 2026 р. статус фахового видання мав напівпостійний характер: після включення до Переліку журнал міг роками зберігати цей статус за умови базової відповідності вимогам. Оновлений Порядок принципово змінив цю модель: фаховість перестає бути стабільним статусом і стає результатом регулярного оцінювання за чіткими критеріями в межах визначених часових циклів. МОН України також пов'язує зміни з поширенням недоброчесних видавничих практик — формального рецензування, маніпуляцій із цитуваннями, штучного покращення показників видань і наукометричних метрик — і доповнює вимоги критеріями доброчесності, відкритості, індексації та якості метаданих³.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблематикою статті пов'язані чотири порівняно самостійні напрями досліджень.

1. *Науковий журнал як інституція наукової комунікації та стан української наукової періодики* [3, 6—11]. Т. Ярошенко і О. Ярошенко [12] узагальнюють глобальні зміни й тенденції академічного видавництва, зокрема трансформацію бізнес-моделей.

2. *Діамантова модель відкритого доступу*. Тут, на жаль, вітчизняні дослідження поки відсутні. Слід зазначити, що термін «діамантовий відкритий доступ» (DOA) використовують у різних значеннях, усе ще тривають дебати стосовно того, як його слід розуміти (альтернативні терміни, як-от «платиновий» [13] чи «спонсорований» відкритий доступ [14], іноді використовуються як синоніми). DOA стосується моделей публікацій, що характеризуються відсутністю витрат як для авторів, так і читачів [15]. Це розуміння було популяризовано завдяки широко цитованому дослідженню [16], об'єктом якого визначено «діамантові» журнали як такі, що публікуються без стягнення плати з авторів і читачів, на відміну від журналів за передплатою [17, 18]. Концептуальне обґрунтування неприбуткового відкритого доступу як самостійної моделі запропонували С. Fuchs і М. Sandoval [19]; S. Normand [20] розглядає цю модель як можливу домінуючу модель майбутнього. Емпіричною основою для міжнародних порівнянь залишається дослідження J. Bosman та інших [17], де вперше системно описано масштаб, економіку та інфраструк-

³ МОН затвердило нові правила формування Переліку наукових фахових видань України. GOV.UA. 30 січня 2026 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-zatverdylonovi-pravya-formuvannia-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 30.04.2026).

турні дефіцити діамантового сектору. У подальших працях уточнено окремі аспекти: сприйняття золотої та діамантової моделей дослідниками [21], вплив діамантової моделі на дослідницьку взаємодію та видимість публікацій [22], її роль у протидії системній нерівності для авторів без інституційного фінансування [23], життєздатність діамантової моделі в галузевому контексті, зокрема в правознавчому [24]. *N. Taubert* [25] звертає увагу на те, що дослідження діамантового доступу розвиваються «в тіні» наукової політики, тобто значною мірою слідують за регуляторним порядком денним, а не формують його, що актуалізує аналіз національних регламентів. *R. Melero* та інших [26] розглядають відкрите наукове знання й доступ до академічної продукції в контексті латиноамериканської моделі публічно фінансованого видавництва.

3. *Інфраструктура наукового публікування*. *О. Спирін, Л. Лупаренко і О. Новицький* [27] описали процедуру впровадження електронного наукового журналу на платформі *Open Journal Systems*, яка стала фактичним стандартом не лише в Україні (вже понад 44 тис. журналів у 148 країнах використовують *OJS* для публікації досліджень більш ніж 60 мовами, що робить його найпоширенішим програмним забезпеченням для наукових публікацій у світі), що відповідає підходам зарубіжних авторів [28, 29]. *Н. Самохіна і І. Пелюховська* проаналізували академічні наукові видання в централізованій інфраструктурі відкритих публікацій і позиціонування української наукової періодики у світовому дослідницькому просторі [30, 31]. *М. Женченко* розглядає також цифрові трансформації технологій редакційно-видавничого процесу журналів [32]. Ці роботи важливі тим, що переносять акцент з окремої редакції на спільний сервісний шар: платформу, ідентифікатори, обмін метаданими, архівування.

4. *Міжнародні політичні документи, які формують нормативну рамку відкритого доступу*: Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки⁴, План дій щодо діамантового відкритого доступу [33], висновки Ради ЄС щодо якісного, прозорого та справедливого наукового видавництва⁵, рекомендації проекту *DIAMAS*⁶ і підсумковий документ Третього глобального саміту з діамантового відкритого доступу [34]; а також національний документ — Розпорядження Кабінету Міністрів України⁷.

⁴ UNESCO Recommendation on Open Science. 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379994> (дата звернення: 14.05.2026).

⁵ Council conclusions on high-quality, transparent, open, trustworthy and equitable scholarly publishing: 9616/23. Council of the European Union. 2023. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/en/pdf> (дата звернення: 28.05.2026).

⁶ Diamond Open Access recommendations and guidelines. DIAMAS. 2025. URL: <https://diamasproject.eu> (дата звернення: 30.07.2026).

⁷ Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2026).

Водночас поза увагою дослідників залишаються результати конкретного регуляторного втручання у діяльність наукових видань. Реформа 2026 р. в Україні вперше поєднала в одному інструменті кластерну структуру Переліку та критерії відкритої науки, проте досі не виконано емпіричного аналізу її першої хвилі — розподілу видань за новими критеріями і зумовлених цим дисциплінарних відмінностей.

Новизна постановки проблеми полягає в переході від нормативного опису реформи до вимірювання її результату, тобто ландшафту видань, сформованого внаслідок використання оновлених правил. Це одне із перших емпіричних досліджень результатів формування Переліку за оновленими правилами, виконане на повному масиві всіх 15 кластерів, а не на окремих прикладах.

Новизна отриманих результатів. По-перше, показано, що високий рівень фінансової доступності публікації в українських наукових журналах забезпечують два різні взаємодоповнювальні механізми (діамантова модель та адресне звільнення аспірантів від плати за підготовку статті до публікації (*Article Processing Charge, APC*)), і вперше кількісно оцінено їхню компліментарність ($r = -0,99$); звідси слідує, що ці два критерії Порядку доцільно тлумачити як складники єдиного індикатора, а не як незалежні показники якості. По-друге, емпірично перевірено поширене твердження про відставання соціогуманітарних видань за міжнародною видимістю: за індексацією в *DOAJ (Directory of Open Access Journals)* дисциплінарні групи практично не різняться, тому проблема видимості виявляється загальнонаціональною, а не дисциплінарною. По-третє, зафіксовано розрив між нормативно закладеною та фактично реалізованою функцією кластера: на першому етапі кластер працює не як конкурсне середовище, а як інформаційно-навігаційна одиниця, і саме в цій якості створює підґрунтя для пошукових сервісів за напрямом (спеціальністю) та аналітичних дашбордів; водночас оцінено структурні характеристики масиву, які визначатимуть дієвість рейтингування, якщо воно буде використано в наступних циклах.

Мета статті — розкрити закономірності формування оновленого Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» 2026 р. та оцінити ландшафт українських наукових журналів, сформований за новими критеріями відкритої науки.

Об'єктом дослідження є оновлений Перелік категорії «Б», затверджений наказом МОН України⁸.

⁸ Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 № 928. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vkliuchennia-naukovykh-periodychnykh-vydan-do-pereliku-naukovykh-fakovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 20.05.2026).

Завдання дослідження: систематизувати нормативно-процедурну рамку формування Переліку за новими правилами та встановити, які з передбачених нею механізмів реально застосовано на першому етапі; описати загальні підсумки та структуру Переліку за кластерами й засновниками; оцінити рівень фінансової доступності публікації та встановити механізми її забезпечення; перевірити наявність дисциплінарних відмінностей за моделями доступу та індексацією; визначити функції, які кластерна структура виконує на цьому етапі, і передумови її подальшого використання; обґрунтувати практичні напрями адаптації редакційних політик і сформулювати питання для подальшого дослідження.

Методи дослідження та джерельна база. Емпіричну базу дослідження становить агрегований статистичний масив результатів формування Переліку категорії «Б» 2026 року за 15 кластерами, доповнений нормативними актами⁹ та офіційними інформаційними повідомленнями¹⁰.

⁹ Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukrainy 28 sinya 2026 r. za № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 11.05.2026); Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 № 928. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vkliuchennia-naukovykh-periodychnykh-vydan-do-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 30.06.2026).

¹⁰ Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2026 № 56 (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukrainy 28 sinya 2026 r. za № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 30.07.2026); МОН затвердило нові правила формування Переліку наукових фахових видань України. GOV.UA. 30 січня 2026 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-zatverdylonovi-pravyla-formuvannia-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 11.05.2026); Нові правила формування Переліку наукових фахових видань України. Міністерство освіти і науки України. 30.01.2026. URL: <https://mon.gov.ua/news/novi-pravyla-formuvannia-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 11.05.2026); МОН продовжує формування категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України. Міністерство освіти і науки України. 03.06.2026. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-prodovzhuie-formuvannia-katehorii-b-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> (дата звернення: 30.06.2026); МОН оприлюднило оновлений Перелік наукових фахових видань України категорії «Б». Міністерство освіти і науки України. 16.07.2026. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-opryliudnylo-onovleniy-perelik-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy-katehorii-b> (дата звернення: 11.05.2026); Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 № 928. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/6a3/173/6a5/6a31736a5816b237714171.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).

Для кожного кластера проаналізовано: кількість включених і відхилених видань, рівень включення, частка видань із відкритим і діамантовим доступом, частка видань, що звільняють аспірантів від оплати, та частка видань, індексованих у DOAJ. Істотним обмеженням джерельної бази є те, що результати оцінювання окремих видань за критеріями Порядку не оприлюднено, а рейтингові списки в межах кластерів на цьому етапі не сформовано. Тому в аналізі використано показники, які піддаються зовнішній перевірці за офіційно оприлюдненими даними, і не надано оцінок, похідних від індивідуальних результатів оцінювання видань.

Хронологічні межі аналізу обмежено масивом, сформованим наказом МОН України¹¹.

Методологія поєднує кількісний контент-аналіз нормативної бази з описовою та кореляційною статистикою результатів. Обчислено частки й рівень включення (відношення включених видань до загальної кількості поданих заявок), а також коефіцієнти лінійної кореляції Пірсона між ключовими показниками. Додатково проведено порівняння двох умовних груп кластерів — природничо-технічної (кластери № 2—11) і соціогуманітарної та економіко-правової (кластери № 12—15) — за показниками моделі доступу та індексації; середні для груп обчислено як зважені за кількістю включених видань. Кластер № 1 «Національна безпека та оборона» внаслідок міждисциплінарного характеру не включено до жодної з груп.

Результати дослідження. *Нормативно-процедурна рамка формування Переліку.* Нормативну основу реформи становлять два взаємопов'язані акти. Наказом МОН України¹² затверджено нову редакцію Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. Наказом МОН України¹³ затверджено конкретні списки видань за результатами розгляду заявок до категорії «Б». Особливість цього оновлення полягає в тому, що Перелік уперше сформовано за правилами наказу МОН України¹⁴.

¹¹ Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 № 928. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/6a3/173/6a5/6a31736a5816b237714171.pdf> (дата звернення: 30.06.2026).

¹² Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України від 19.01.2026 № 56 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28 січня 2026 р. за № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 11.05.2026).

¹³ Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 № 928. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/6a3/173/6a5/6a31736a5816b237714171.pdf> (дата звернення: 30.06.2026).

¹⁴ Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України від 19.01.2026 № 56 (зареєстрований в Міністерстві юстиції Украї-

Процедуру формування Переліку можна подати як послідовність етапів: засновники видань подавали заявки до МОН України через Національну електронну науково-інформаційну систему URIS до 30 квітня 2026 р.; протягом травня 2026 р. заявки перевіряли на відповідність формальним вимогам; Комісія з питань публікаційної етики та формування Переліку розглядала заявки й формувала списки видань у межах кожного кластера; у червні 2026 р. ухвалено рішення про включення видань до категорії «Б» строком на три роки.

Видання, включені до Переліку, вважаються фаховими з 1 червня 2026 р. до 31 травня 2029 р. Однак отримання статусу не означає його автоматичного збереження впродовж усього трирічного періоду: включені видання підлягають щорічному моніторингу щодо дотримання встановлених вимог, який здійснюватиме Комісія з питань публікаційної етики та формування Переліку наукових фахових видань України (уперше на державному рівні створено такий спеціальний орган). Для категорії «А» часових обмежень немає, поки видання продовжують індексуватися у базах даних *Scopus* та/або *Web of Science Core Collection*.

Порядок визначає низку критеріїв, за якими оцінюють відповідність видання вимогам до фахового видання: наявність діамантового (вільного й безоплатного) доступу до всіх публікацій та відсутність APC; внесення видання до директорії видань відкритого доступу DOAJ; звільнення аспірантів від оплати; дотримання періодичності; частка публікацій іноземних авторів як показник географії видання; ендогенність, тобто частка авторів лише установи-засновника як критерій виходу за межі «кафедрального» збірника; цитованість публікацій, зокрема у виданнях, індексованих у базах даних *Scopus* та/або *Web of Science Core Collection*; DOI до кожної статті та частка джерел із DOI в списках використаних джерел; відповідність вимогам щодо членів редколегії; наявність чітких політик — рецензування, етики, відкритого доступу, поширення даних, застосування штучного інтелекту.

Принципово важливим для інтерпретації результатів є те, що на першому етапі формування Переліку конкурсний відбір і рейтингування видань у межах кластерів не застосовано. Хоча відповідне завдання початково закладено в проєкт Порядку, включення здійснювали за критерієм відповідності видання встановленим вимогам, а не за його позицією у списку кластера; рейтингові списки не формували, індивідуальні результати оцінювання видань не оприлюднювали, квоти на кількість видань у кластері не встановлювали. Рейтингування залишається інструментом, який може бути задіяний у наступних циклах, і його запровадження

ни 28 січня 2026 р. за № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 11.05.2026).

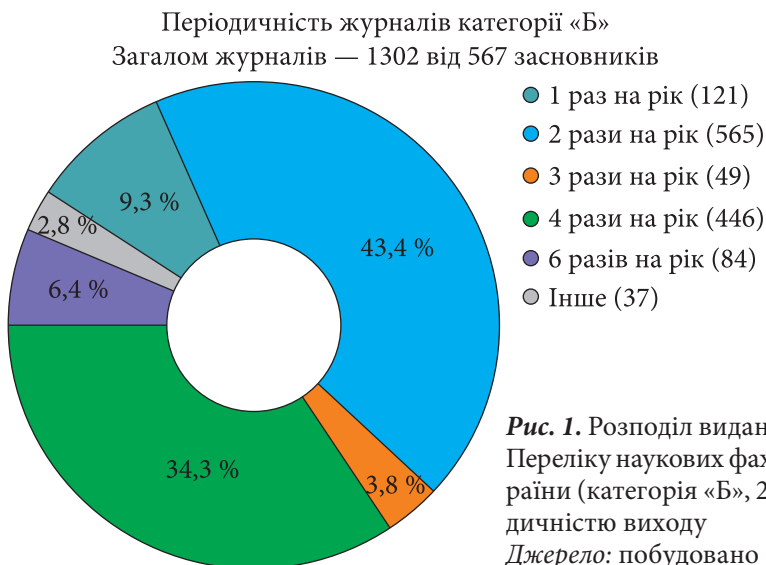

Рис. 1. Розподіл видань, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б», 2026 р.), за періодичністю виходу
Джерело: побудовано авторами.

потребуватиме окремого рішення та підготовки, насамперед щодо прозорості процедури й оприлюднення результатів.

Звідси слідує, що на цьому етапі кластер виконує не конкурсну, а інформаційно-структурну функцію. Він є одиницею впорядкування Переліку за напрямками (спеціальностями), що дає змогу: будувати пошукові сервіси, які дозволяють авторові знайти релевантні видання за своїм напрямком, а не переглядати суцільний список із понад тисячі позицій; формувати тематичні дашборди й аналітичні зрізи на базі URIS; вести агреговане спостереження за станом видань окремих галузей, зокрема за динамікою відкритого доступу, індексації та інших показників; порівнювати дисциплінарні сегменти на зіставній основі — власне, так, як це зроблено в нашому дослідженні. Ця функція має самостійну цінність незалежно від того, чи буде згодом запроваджено рейтингування, і саме вона зараз визначає практичну корисність кластеризації для авторів, редакцій та органів управління.

Отже, ключовим елементом реформи є поєднання кластерної структури Переліку з цифровізацією не лише процесу подання заявки (зокрема авторизованого підтвердження участі в редколегії кожним її членом), а й підтримання в актуальному стані профілю кожного журналу в URIS на майбутнє. Саме актуальний і машиночитаний профіль видання є технічною передумовою і для пошукових сервісів за напрямком, і для будь-якого подальшого оцінювання.

Загальні підсумки формування Переліку. За результатами першого формування Переліку в URIS за новими вимогами до категорії «Б» включено 1302 наукові періодичні видання від 567 унікальних засновників,

переважно університетів і наукових установ України. Рівень відмов є низьким: 88 відмов з-поміж 1390 поданих заявок, що відповідає рівню включення 93,7 %. Оскільки конкурсного відсіювання не відбувалося, ці відмови відображають невідповідність заявок установленим вимогам, а не програш порівняно з іншими виданнями кластера. За періодичністю майже половина видань (565) виходять двічі на рік, ще 446 — чотири рази на рік (рис. 1).

Усі 1302 включені видання забезпечують відкритий доступ до наукового контенту, а 52,6 % із них працюють за діамантовою моделлю, коли публікація безкоштовна і для читачів, і для авторів. Для порівняння: у світовому масштабі на журнали з діамантовим відкритим доступом припадає лише 8—9 % загалу наукових статей, хоча частка таких статей, опублікованих у повністю відкритих журналах, становить 44 % [17]. Тобто частка «діамантових» видань у Переліку наукових фахових видань України у понад уп'ятеро перевищує їхню вагу в глобальному потоці публікацій. Водночас Україна не є першою країною з майже суцільно відкритою національною системою наукових видань: у Латинській Америці діамантова модель охоплює близько 95 % журналів відкритого доступу завдяки великим платформам публічної підтримки — *SciELO* і *Redalyc* [17, 26]; подібні національні екосистеми діють у Хорватії, Фінляндії, Індонезії. Тому варто говорити не про унікальність українського показника, а про належність України до тієї групи наукових систем, де відкритий доступ став нормою раніше й повніше ніж у країнах Західної Європи та Північної Америки, де домінує APC-модель великих комерційних видавців.

Натомість за міжнародною видимістю картина є протилежною: лише 22,3 % видань Переліку індексовані в *DOAJ* — базовому міжнародному індексі, через який відкриті журнали потрапляють у пошукові системи й агрегатори. Цей розрив не є суто українською рисою: у світовому «діамантовому» секторі в *DOAJ* зареєстровано близько третини журналів, а самі діамантові видання погано інтегровані в екосистему наукових публікацій внаслідок браку ваги й репутації для включення до великих баз даних [17]. Українська система відтворює цю глобальну проблему у власному масштабі: відкритість досягнута, видимість — ні. Саме тут, а не в подальшому нарощуванні частки безоплатних видань потрібно шукати основний резерв підвищення ефективності Переліку.

Розподіл включених до Переліку видань за кластерами показано на рис. 2, розподіл усіх показників за кластерами — у таблиці.

Структура Переліку за кластерами та засновниками. Розподіл 1302 включених до Переліку видань за 15 кластерами є вкрай нерівномірним. Три найбільші кластери — «Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика» (256 видань), «Гуманітарні науки та мистецтво» (222) і «Економічні перетворення, бізнес та адміністрування» (206) —

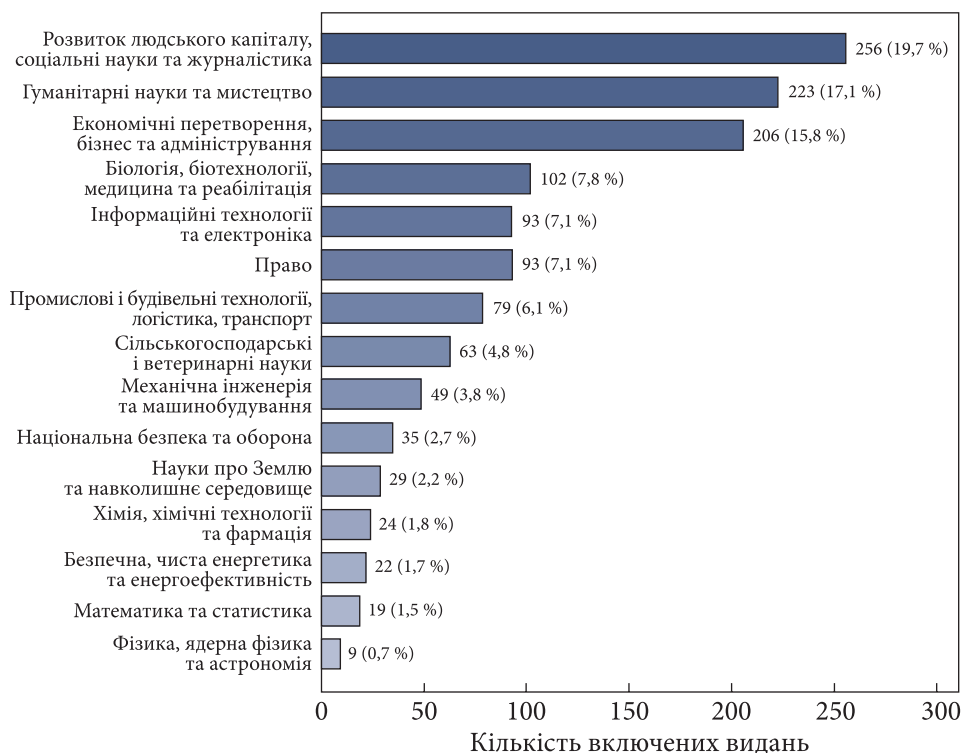

Рис. 2. Розподіл видань, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б», 2026 р.), за кластерами
Джерело: побудовано авторами.

разом охоплюють 684 видання, або 52,5 % Переліку. З урахуванням кластера «Право» (92), соціогуманітарний та економіко-правовий сегмент становить 776 видань, тобто 59,6 %. Натомість ядро природничо-математичних наук — кластери математики (19), фізики (9), хімії (23) і наук про Землю (29) — налічує лише 80 видань, або 6,1 % Переліку. Одне лише «Право» перевищує ці чотири кластери у сукупності, а співвідношення між найбільшим і найменшим кластерами становить 28,4:1.

Асиметрію підтверджує й описова статистика: за середнього розміру кластера 86,8 видання медіана становить 63, що вказує на виражену правобічну скошеність. П'ять із 15 кластерів містять менше 30 видань кожен, і на них сукупно припадає 7,8 % Переліку, тоді як на три найбільші кластери — понад половина.

Інтерпретувати цю асиметрію лише як наслідок дефіциту природничих видань було б некоректно. Дослідники в природничих і технічних галузях орієнтовані переважно на іноземні журнали та журнали категорії «А», індексовані у базах даних *Scopus* і *Web of Science Core Collec-*

tion. Натомість у праві, педагогіці, філології та соціальних науках предмет дослідження й мова публікації здебільшого мають національну прив'язку, що робить вітчизняне фахове видання практично безальтернативним. Отже, малий обсяг природничих кластерів може відображати не слабкість сегмента, а вищий ступінь його інтеграції до міжнародного

Результати формування Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б», 2026 р.) за 15 кластерами

№	Кластер	Включено	Діамантовий, %	Безоплатно аспірантам, %	DOAJ, %
1	Національна безпека та оборона	35	71,4	25,7	20,0
2	Математика та статистика	19	84,2	15,8	26,3
3	Фізика, ядерна фізика та астрономія	9	66,7	33,3	33,3
4	Хімія, хімічні технології та фармацевція	23	60,9	34,8	17,4
5	Науки про Землю та навколишнє середовище	29	86,2	13,8	31,0
6	Біологія, біотехнології, медицина та реабілітація	101	51,5	46,5	20,8
7	Інформаційні технології та електроніка	93	66,7	30,1	19,4
8	Безпечна, чиста енергетика та енергоефективність	22	59,1	36,4	22,7
9	Механічна інженерія та машинобудування	49	57,1	42,9	18,4
10	Промислові і будівельні технології, логістика, транспорт	79	59,5	39,2	17,7
11	Сільськогосподарські і ветеринарні науки	63	63,5	33,3	31,7
12	Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика	256	47,3	49,2	23,8
13	Економічні перетворення, бізнес та адміністрування	206	37,4	59,2	16,5
14	Право	92	41,3	55,4	12,0
15	Гуманітарні науки та мистецтво	222	53,6	45,9	31,1
Разом		1302	52,6	45,0	22,3

Джерело: складено авторами за агрегованими даними формування Переліку та наказом МОН України № 928 від 11.06.2026. Частки наведено від кількості включених до кластера видань; рівень включення — від кількості поданих заявок.

публікаційного потоку. Перевірка цього припущення потребує зіставлення структури журналів категорії «Б» зі структурою журналів категорії «А» за галузями, що виходить за межі наявного масиву.

Окремої уваги заслуговує структура засновництва: 1302 видання мають 567 унікальних засновників — переважно заклади вищої освіти та наукові установи. У середньому на одного засновника припадає 2,3 видання, проте середнє значення тут малоінформативне, оскільки розподіл, найімовірніше, є сильно скошеним: практика видання серійних «вісників» і «наукових записок» дає змогу окремим університетам мати десятки позицій у Переліку, тоді як більшість засновників представлена одним виданням. Аналіз концентрації засновництва, зокрема частки Переліку, що припадає на 10—15 найбільших засновників, становить самостійний дослідницький інтерес і безпосередньо пов'язаний із питанням про джерела фінансування діамантової моделі.

Фінансова доступність публікації та механізми її забезпечення. Найпомітнішою структурною закономірністю масиву є високий і водночас рівномірно розподілений рівень фінансової доступності публікації для авторів. У кожному кластері сукупна частка діамантового доступу та пільги «безоплатно для аспірантів» становить майже до 100 %: для Переліку загалом сума цих часток становить 97,6 %, а коефіцієнт кореляції між ними дорівнює $-0,99$. Отже, лише близько 2,4 % видань Переліку не належать до жодної з цих категорій, тобто стягують плату з усіх авторів без винятку. Публікація у фахових виданнях України є безоплатною для переважної більшості авторів і практично для всіх аспірантів.

Таку доступність забезпечують два різні механізми, які не є взаємозамінними ані економічно, ані з погляду наслідків для авторів. Перший — діамантова модель, за якої видання не стягує APC, а витрати покриваються засновником або іншими джерелами. Другий — модель APC з адресним звільненням від оплати здобувачів третього рівня вищої освіти: видання зберігає плату для основної маси авторів, але звільняє від неї найвразливішу категорію. Перший механізм є універсальним і не потребує від автора підтвердження статусу; другий є вибірко-вим і залишає фінансовий бар'єр для докторантів, дослідників без афіліації та авторів з установ, що не компенсують APC, тобто саме для тих категорій, доступ для яких діамантова модель захищає найкраще [23]. Компліментарність механізмів ($r = -0,99$) означає, що критерій «безоплатно для аспірантів» на практиці ідентифікує саме недіамантові видання, які все ж підтримують аспірантів фінансово. Тому обидва показники доцільно інтерпретувати спільно — як два складники єдиного показника фінансової доступності, а не як незалежні критерії якості.

Дисциплінарні відмінності в механізмах доступності. Кластери побудовано за домінантним механізмом доступності. Природничо-мате-

матичні та технічні кластери спираються переважно на діамантову модель: «Науки про Землю та навколишнє середовище» — 86,2 % загальної кількості видань, «Математика та статистика» — 84,2 %, «Фізика, ядерна фізика та астрономія» й «Інформаційні технології та електроніка» — по 66,7 %. Натомість соціогуманітарні, економічні та правові кластери частіше забезпечують доступність завдяки адресному звільненню аспірантів від АРС: «Економічні перетворення, бізнес та адміністрування» — 59,2 за 37,4 % діамантових видань, «Право» — 55,4 за 41,3 %, «Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика» — 49,2 за 47,3 %.

На рівні укрупнених груп відмінність виглядає так: у природничо-технічних кластерах (№ 2—11) діамантову модель застосовують 62,2 % видань, а пільгу для аспірантів — 35,7 %; у соціогуманітарних та економіко-правових (№ 12—15) — 45,8 і 51,6 %. Сумарний показник фінансової доступності для цих двох крастерів є практично однаковим: 97,9 і 97,4 %. Отже, йдеться не про відставання однієї групи від іншої за доступністю, а про два різні економічні устрої видавничої діяльності, що дають зіставний результат для авторів.

Але така асиметрія не спостерігається за показником міжнародної видимості: частка видань, індексованих у *DOAJ*, у двох групах практично однакова (22,2 і 22,6 %). Отже, дисциплінарний поділ пояснює відмінності в економічній моделі видання, але не у міжнародній видимості — остання розподілена рівномірно низько.

Водночас на рівні окремих кластерів між моделлю доступу та видимістю простежується помірний позитивний зв'язок: коефіцієнт кореляції частки діамантових видань із часткою видань, індексованих у *DOAJ*, становить +0,52. Кластери з вищою часткою діамантових видань дещо частіше представлені в *DOAJ*, що узгоджується з міжнародними спостереженнями про позитивний вплив діамантової моделі на дослідницьку взаємодію та використання контенту [22]. Ще виразнішим є від'ємний зв'язок між розміром кластера і часткою «діамантових» видань ($r = -0,66$): чим численніший кластер, тим рідше в ньому трапляється повністю безоплатна модель. Найбільші кластери є водночас найбільш «АРС-орієнтованими», що узгоджується з дисциплінарним розподілом, описаним вище.

Особливої уваги потребує кластер «Право»: він поєднує найнижчу індексацию в *DOAJ* (12,0 %) та один із найвищих рівнів відмов (15 із 107 заявок, близько 14 %). Саме цей кластер, а не соціогуманітарна група загалом, є зоною підвищеного ризику за наявними критеріями. Показово, що й у міжнародній літературі життєздатність діамантової моделі для правознавчої періодики обговорюють як окрему проблему, зумовлену національною прив'язкою предмета та вузьким колом читачів за межами країни [24].

Відкритість як досягнута норма і видимість як нерозв'язане завдання. Саме комунікативний вимір діяльності журналу пояснює, чому критерії відкритої науки з'явилися в Переліку не як данина міжнародній моді, а як функціональна вимога. Стаття, недоступна для читання без оплати, не виконує своєї комунікативної функції незалежно від якості процедури її рецензування; видання без коректних метаданих і DOI не потрапляє до пошукових систем й агрегаторів, а отже, залишається невидимим навіть за формально відкритого доступу. У цьому сенсі показники діамантової моделі, індексації в DOAJ та якості метаданих вимірюють не «сучасність» видання, а його здатність донести результат до адресата. Отримані дані свідчать, що за першим параметром українські фахові видання досягли високого рівня, а за другим параметром рівень залишається низьким: індексація в DOAJ є найслабшим із показників, які піддаються зовнішньому спостереженню, і єдиним, за яким Перелік істотно відстає від досягнутого рівня відкритості. Тому пріоритетом наступного циклу є не подальше розширення безоплатності, а системна робота з підготовки видань до включення в DOAJ.

Але ця робота лише частково перебуває в зоні впливу окремої редакції. Підготовка машиночитних метаданих, депонування DOI, довготривале зберігання, англomовні версії редакційної політики — це радше функції спільного сервісного шару ніж окремого редакційного колективу. Тому низький рівень індексації в DOAJ, який є подібним для обох дисциплінарних груп, доцільно тлумачити не як інертність редакцій, а як індикатор дефіциту національної видавничої інфраструктури. Тому його слід усувати саме на цьому рівні — через централізовані сервіси, підтримку заявок до DOAJ та участь у міжнародних інфраструктурних проєктах. Цю роль планує виконувати Український центр підтримки журналів діамантового відкритого доступу (UDOACC)¹⁵, який розпочав роботу в березні 2026 р. як частина європейської мережі *European Diamond Capacity Hub (EDCH)*.

Діамантова модель вже домінує, але «хто за це платить»? Отримані результати дають змогу інтерпретувати реформу 2026 р. як інституціоналізацію діамантової моделі відкритого доступу як фактичної норми українського наукового видавничого процесу: понад половина видань Переліку вже працює без APC, а діамантовий доступ включено до критеріїв оцінювання видання. Проте нормативне заохочення цієї моделі порушує питання, яке в українському контексті досі майже не обговорювали: хто саме оплачує існування діамантового доступу в наукового видання [19, 25]?

¹⁵ Ukrainian Diamond Open Access Capacity Center: URL: <https://udoacc.org.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

Видання з діамантовим доступом не є безкоштовним — воно безоплатне лише для авторів і читачів. Реальні витрати нікуди не зникають, а їхня структура є досить стабільною: 60—80 % припадає на людську працю (редакційний менеджмент, координація рецензування, наукове й літературне редагування, переклад), решта — на технологічну платформу та верстку, ідентифікатори й сервіси (членство в *Crossref* і присвоєння DOI, перевірка на плагіат, довготривале зберігання), а також на просування, навчання редакторів і роботу з публікаційною етикою. Оцінки собівартості різняться на порядок залежно від того, чи враховано волонтерську працю: для журналів на платформі *OJS* собівартість оцінено приблизно у 188 дол. на статтю [35], а витрати комерційної системи — у кілька тисяч доларів [4]; за максимальної автоматизації грошова частина може падати майже до нуля, покриваючись часом науковців. Дослідження діамантового сектору показали, що значна частина витрат покривається неоплачуваною (*pro bono*) або прихованою працею академічної спільноти, а видання часто тримаються на кількох відданих особах, з уходом яких втрачається й інституційна пам'ять [17].

Нормативна логіка діамантової моделі полягає в тому, що коли публікація наукового результату є частиною наукового процесу, оплаченого з публічних коштів, то й витрати на її підготовку та оприлюднення слід покривати з цього ж джерела, а не перекладати їх ні на автора (APC), ні на читача (доступ). Ця логіка зафіксована в Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки¹⁶, Плані дій щодо діамантового відкритого доступу [33], висновках Ради ЄС від травня 2023 р. про негайний і безкоштовний для авторів та читачів доступ¹⁷, а найповніше — у *Bengaluru Roadmap and Action Plan*, підсумковому документі Третього глобального саміту з діамантового відкритого доступу (Бенгалуру, 2—6 лютого 2026 р.), згідно з яким наукове знання є суспільним благом, а наукова комунікація має залишатися під управлінням наукових спільнот [34].

Міжнародна практика знає три відносно стійкі способи покриття цих витрат. Перший і найпоширеніший — національні та регіональні видавничі платформи, утримувані публічним коштом: *SciELO* у Бразилії та понад десяти інших країнах, *Redalyc* і *AmeliCA* в Латинській Америці, *OpenEdition Journals* у Франції, *Érudit* і *Coalition Publica* в Канаді, *J-STAGE* в Японії, *African Journals Online* в Африці [17, 26]. Другий —

¹⁶ UNESCO Recommendation on Open Science. 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (дата звернення: 20.05.2026).

¹⁷ Council conclusions on high-quality, transparent, open, trustworthy and equitable scholarly publishing: 9616/23. Council of the European Union. 2023. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/en/pdf> (дата звернення: 20.05.2026).

консорціумні та «спільнокоштні» моделі, за яких видання утримують бібліотеки або організації, чиї автори в ньому публікуються: модель *Library Partnership Subsidy* проекту *Open Library of Humanities*, *SciPost*, *SCOAP*, перехідна модель *Subscribe to Open*. Третій — видання з мінімізованими витратами, побудовані на автоматизації та надбудові над препринтовими архівами (*Episciences*, *Discrete Analysis*, *Journal of Machine Learning Research*, *Quantum*). Спільна риса всіх трьох способів полягає в тому, що витрати не зникають, а свідомо переносяться з автора на інституційного або колективного платника [20].

В умовах України джерела покриття витрат розподіляються нерівномірно. Переважна більшість вітчизняних видань є діамантовими де-факто, а не за декларованою моделлю: їх утримують заклади вищої освіти та наукові установи, здебільшого на платформах *Open Journal Systems*. Для таких журналів діамантова модель є, по суті, формою перехресного субсидіювання: редакційну роботу виконують штатні працівники в межах основної діяльності, а інфраструктуру утримують коштом установи. Фінансування не виділяється окремим рядком, а отже, не планується, не оцінюється і не захищене від скорочень. Для видань, засновниками яких є професійні асоціації, громадські організації чи приватні видавці, такого джерела немає взагалі: для них перехід на діамантову модель означає або пошук грантового фінансування, або опору на волонтерську працю, або поступове згортання діяльності.

Звідси слідує гіпотеза, яку доцільно перевірити на даних про окремі видання: діамантова модель у Переліку є переважно похідною від інституційного засновництва та інфраструктурної спроможності засновника, а не від якості редакційної роботи. Виявлений від'ємний зв'язок між розміром кластера та часткою діамантових видань ($r = -0,66$) є непрямим аргументом на її користь, оскільки найбільші кластери об'єднують передусім видання соціогуманітарного профілю, серед засновників яких помітно більше позауніверситетських організацій. Якщо гіпотеза підтвердиться, нормативне заохочення діамантового доступу діятиме як фільтр за типом засновника — і особливо відчутно в разі запровадження рейтингування, коли цей критерій почне впливати на місце видання у списку. Тип засновника значною мірою визначає економічну модель, кадрову спроможність і стійкість видання. Оскільки Перелік охоплює видання з принципово різними засновниками — від закладів вищої освіти й наукових установ до професійних асоціацій, громадських організацій і приватних видавців, розподіл видань за типом засновника у поєднанні з часткою діамантових видань та індексацією в *DOAJ* є найбільш очевидним напрямом продовження цього дослідження.

Європейський досвід свідчить, що проблему сталості не розв'язати лише регуляторним заохоченням. Ключова теза міжнародних ініціатив

із діамантового відкритого доступу (зокрема проєктів DIAMAS і CRAFT-OA) полягає в тому, що діамантова модель є сталою лише тоді, коли її витрати визнані, прозоро обліковані й покриті з визначених джерел, а не приховані в загальних видатках установи¹⁸. На рівні системи це передбачає розподіл відповідальності: держава й національні фонди забезпечують базову інфраструктуру (платформи, DOI-консорціум, індексацію, архівування) та програмне фінансування видань; установа-засновник — редакційний штат, робочий час редакторів і хостинг; наукові товариства — покриття витрат за рахунок членських внесків і конференцій; бібліотечні консорціуми — перерозподіл підписних бюджетів на підтримку неприбуткових видань; дослідницькі фонди — гранти на видавничу інфраструктуру, а не на APC окремих статей.

Дослідження сприйняття моделей відкритого доступу авторами наукових публікацій показують, що підтримка діамантової моделі в академічній спільноті є високою, проте супроводжується сумнівами саме щодо її фінансової стійкості [21]. Аби заохочення діамантової моделі в Україні не залишилося вимогою без ресурсного забезпечення, пропонуємо:

- передбачити цільову підтримку діамантових фахових видань у межах базового фінансування наукових установ і закладів вищої освіти (отриманого за результатами державної атестації) або окремої державної програми підтримки наукових видань, як це зроблено, наприклад, для видань категорії «А»¹⁹;

- забезпечити прозорий облік реальної собівартості видання, без якого неможливо оцінити ані обсяг потрібної підтримки, ані ефективність її використання. Першим практичним кроком тут є складання повного кошторису видання, оскільки саме кошторис перетворює видання із «безкоштовного додатка до чієїсь обов'язків» на предмет сталого фінансового планування з боку установи;

- диференціювати критерій діамантового доступу залежно від типу засновника, щоб не ставити позауніверситетські видання у завідомо гірше становище.

Кластерна структура: інформаційна функція на першому етапі конкурсного відбору до Переліку та передумови можливого рейтингування.

¹⁸ Diamond Open Access recommendations and guidelines. DIAMAS. 2025. URL: <https://diamasproject.eu> (дата звернення: 20.05.2026).

¹⁹ Деякі питання надання фінансової підтримки науковим виданням України: Постанова КМУ України від 26.08.2025 № 1032. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2026); Про затвердження переліку наукових фахових видань України, що за результатами конкурсного відбору визначені переможцями та рекомендовані конкурсною комісією на отримання фінансової підтримки: Наказ МОН України від 03.02.2026 № 149. URL: <https://surl.li/loymeq> (дата звернення: 15.05.2026).

Запровадження кластерного підходу було відповіддю на очевидну методологічну проблему: пряме порівняння «фізиків і ліриків» за уніфікованою шкалою позбавлене сенсу, оскільки дисципліни різняться за нормами цитування, темпами старіння наукових результатів і практиками співавторства. Кластеризація мала усунути цю ваду, забезпечивши порівняння видань у межах зіставного дисциплінарного середовища.

Результати першого етапу показують, що цей механізм поки що не задіяний за первісним призначенням. Рівень включення до Переліку 93,7 % за відсутності квот означає, що кластер не працював як конкурсне середовище: практично всі заявки, які відповідали вимогам, було задоволено. Про це ж свідчить і відсутність зв'язку між розміром кластера та рівнем включення ($r = +0,09$) — якби кластер функціонував як конкурсне середовище з обмеженою ємністю, у більших кластерах слід було б очікувати нижчого рівня включення. Отже, різниця між рівнями включення між кластерами (від 86,0 % у «Праві» до 100,0 % у «Фізиці» та «Енергетиці») пояснюється різною якістю підготовки заявок, а не різною жорсткістю відбору.

Натомість кластер уже виконує іншу функцію, значення якої не варто недооцінювати. 15 кластерів утворюють рубрикацію Переліку за напрямками, що вперше дає змогу працювати з ним не як із суцільним списком, а як зі структурованим інформаційним ресурсом. По-перше, за допомогою кластера можна здійснювати пошук видання за напрямом (спеціальністю): автор, який добирає видання для публікації, отримує релевантну підмножину замість понад тисячі позицій, а вимоги до видання (відкритий доступ, DOI, редакційна політика) стають зіставними в межах однорідної групи. По-друге, аналітичні дашборди на базі URIS даватимуть змогу відстежувати стан кожного напрямку за ключовими показниками — часткою діамантових видань, індексацією в DOAJ, періодичністю, наявністю редакційної політики — у динаміці, а не лише на момент формування Переліку. По-третє, можна здійснювати агреговане спостереження та порівняння дисциплінарних сегментів, зокрема виявлення зон ризику на кшталт кластера «Право». Без кластерної структури така діагностика була б неможливою, і саме вона становить методичну основу нашого дослідження. По-четверте, кластер є природною одиницею адресної підтримки (методичної, інфраструктурної чи фінансової), оскільки він дає змогу спрямувати її туди, де показники систематично нижчі, або відповідно до визначених державою пріоритетів розвитку науки.

Реалізація цих можливостей висуває власні вимоги, які не збігаються з вимогами конкурсної процедури: актуальність і повнота профілів видань в URIS, однозначне співвіднесення кластерів зі спеціальностями та галузями знань, машиночитаність і відкритість агрегованих

даних, а також регулярність їх оновлення — щонайменше синхронно зі щорічним моніторингом. Саме ці вимоги, а не деталізація процедури оцінювання, є першочерговими для розвитку механізму впродовж найближчого циклу.

Водночас структура сформованого масиву дає змогу наперед оцінити, наскільки дієвим виявиться рейтингування в разі його запровадження. Тут виявляються два ефекти. Перший стосується різниці між конкурентними середовищами: у кластері «Фізика, ядерна фізика та астрономія» видання конкуруватиме з вісьмома іншими, у кластері «Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика» — із двома з половиною сотнями. У малих кластерах будь-яке рейтингування значною мірою втрачає розрізнявальну здатність, а сам рейтинг стає вразливим до похибки оцінювання навіть за одним критерієм. Формально процедура буде однаковою для всіх, але фактично її значення буде різним для видання з 9-позиційного та з 256-позиційного списку.

Другий ефект є істотнішим: найбільші кластери самі є внутрішньо неоднорідними. Кластер «Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика» об'єднує педагогіку, психологію, соціологію, журналістику, бібліотечну справу та ін. — галузі з різними публікаційними культурами, обсягами співавторства й моделями цитування; так само кластер «Гуманітарні науки та мистецтво» поєднує і філологію, і історію, і філософію, і мистецтвознавство. Об'єктами порівняння всередині таких утворень будуть журнали, споріднені за дисциплінарними характеристиками не більше ніж філологічний журнал із фізичним. Інакше кажучи, проблема, задля розв'язання якої запроваджено кластеризацію, відтворюється всередині найбільших кластерів — саме тих, що охоплюють більшу частину Переліку. Це зауваження стосується й інформаційної функції: пошук за напрямом усередині кластера на 256 видань залишається мало-результативним без додаткової рубрикації за спеціальностями.

Обидва ефекти зараз мають радше потенційний характер: поки відбір не є жорстким, позиція видання у списку не визначає його долю. Ситуація зміниться, щойно буде запроваджено квоти на кількість видань у кластері, встановлено додаткові порогові вимоги до щорічного моніторингу. У такому разі видання з великих гетерогенних кластерів опиняться в об'єктивно гіршому становищі, ніж видання з малих однорідних кластерів, і причиною тут буде не нижча якість видань, а структура самого класифікатора. Це визначає два актуальні напрями вдосконалення механізму формування Переліку на майбутнє незалежно від здійснення рейтингування: перегляд меж найбільших кластерів із виокремленням дисциплінарно однорідніших груп (що одночасно поліпшить і пошукові властивості Переліку) та диференціація процедури залежно від обсягу кластера — порогова модель для малих кластерів (відповідає

мінімальним вимогам — включається) і конкурсна для великих. Обидва варіанти потребують емпіричної перевірки на даних про окремі видання.

Адаптація редакційної політики і ризику наступних циклів формування Переліку. Практичний вимір реформи стосується політики редколегій. Приведення видання у відповідність до вимог наказу МОН України²⁰ передбачає: узгодження ліцензії *Creative Commons* із положеннями про авторські права, тобто заміну «угоди про передачу авторського права» на невиключний ліцензійний договір; деталізацію політики рецензування відповідно до рекомендацій *COPE*²¹; обов'язкове присвоєння *DOI* кожній статті; запровадження політики щодо дослідницьких даних з обов'язковою заявою про доступність даних (*Data Availability Statement*) відповідно до принципів *FAIR*; забезпечення повних англomовних версій редакційної політики і коректних метаданих статей; актуалізацію складу редколегії з підтвердженням участі кожного її члена. Для багатьох редакцій істотним чинником є також наявність видавничої платформи (найчастіше *OJS*, хоча вибір конкретного програмного рішення залишається на розсуд засновника), що підтримує стандартизований обмін метаданими та автоматизує повний редакційний цикл, а не лише оприлюднення статей. З огляду на результати окремим пріоритетом варто вважати підготовку заявки до *DOAJ*: за наявними даними це найменш використаний резерв українських фахових видань.

Ризики, які доцільно відстежувати впродовж циклу 2026—2029 рр., переважно пов'язані з можливим переходом до конкурсної процедури. Поки статус фахового видання залишається головним джерелом попиту на публікацію, редакції об'єктивно мотивовані оптимізувати саме ті показники, які враховуються під час оцінювання, а не ті, що визначають реальну читаність і цитованість. Із запровадженням рейтингування ця мотивація посилюється, створюючи загрозу відтворення старої проблеми в новій формі: замість формальної відповідності переліку вимог — формальна відповідність системі оцінювання (класичний закон Гудхарта: коли показник стає метою, він перестає бути корисним показником; цим зумовлена схильність до накручування використовуваних для оцінювання показників, зокрема в нашому випадку). Протидіяти цьому можна двома шляхами:

- поступово зміщувати вагу критеріїв у бік показників фактичного використання контенту (*counter*-сумісна статистика завантажень та інша

²⁰ Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2026 № 56 (зарєєстрований в Міністерстві юстиції України 28 січня 2026 р. за № 129/45523). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0129-26> (дата звернення: 30.04.2026).

²¹ Committee on Publication Ethics. Core practices. URL: <https://publicationethics.org/core-practices> (дата звернення: 30.05.2026).

альтметрика, збереження в референс-менеджерах (наприклад, *Mendeley readers*) цитувань за межами кола авторів установи-засновника, присутність у міжнародних базах, репозитаріях чи агрегаторах, урахування нормалізованих показників (*FWCI (Scopus)*, *CNCI (InCites)*, *Relative Citation Ratio (NIH iCite)*), які уможливають порівняння за галуззю, роком і типом документа; врахування перцентильних показників (чи входить стаття в топ-1 % / топ-10 % свого поля), частка самоцитувань; різноманітність тих, хто цитує (кількість різних груп, країн, дисциплін), контекст цитування (підтверджувальне, згадувальне чи спростувальне, або цитування в клінічних настановах, патентах, політичних документах (*Overton*) — для прикладних галузей; доступність даних, якості метаданих тощо) [36];

- проводити щорічний моніторинг, який відстежуватиме не лише збереження формальних ознак, а й динаміку комунікативної результативності видань [8].

Окремий ризик пов'язаний із тиском уніфікованих критеріїв на видання тих галузей, для яких *APC*-модель історично була економічно життєздатною. Виникає питання, чи не витісняє єдина система вимог частину функціональних видань із недіамантовим доступом у галузях права, економіки та соціальних наук. Серед потенційних ризиків нової моделі експерти називають також можливий дефіцит місць у межах кластерів у разі запровадження квот, зростання вартості *APC* та подовження черг на публікацію. Якщо остаточне рішення про включення до Переліку почне залежати від позиції видання у списку кластера, посилиться конкуренція всередині дисциплінарних груп, що для авторів може означати вищі вимоги й довші строки розгляду рукописів.

Нарешті, важливим питанням є прозорість процедури оцінювання. Оскільки результати оцінювання окремих видань не оприлюднено, ані редакції, ані зовнішні дослідники не мають змоги встановити ані ступінь, ані критерії наближення конкретних видань до межі відповідності вимогам. Це обмежує і зворотний зв'язок для редакцій, і можливість зовнішнього аналізу ефектів реформи. Оприлюднення знеособлених агрегованих результатів оцінювання за критеріями — у розрізі кластерів, без ідентифікації окремих видань — видається мінімальним кроком, який міг би підвищити прозорість механізму, не створюючи додаткових репутаційних ризиків для видань.

Обмеження дослідження зумовлені агрегованим характером даних: в аналізі використано частки на рівні кластерів, а не показники окремих видань, тому ми не мали змоги оцінити внутрішньокластерний розподіл за критеріями, вплив окремих критеріїв на підсумкове рішення чи зв'язок економічної моделі видання з типом його засновника. Оскільки індивідуальні результати оцінювання видань не оприлюднено, а рей-

тингові списки не сформовано, аналіз не передбачає оцінок, які потребуватимуть таких даних. Крім того, дослідження охоплює лише перший етап формування Переліку за новими правилами, тому висновки про стійкість виявлених закономірностей потребують підтвердження за даними наступних циклів. Ще одне обмеження пов'язане з тим, що показники Переліку відображають формальну, а не фактичну редакційну політику видань, перевірка якої потребує окремого дослідження на рівні редакційних процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реформа 2026 р. змінила спосіб, у який держава оцінює наукове періодичне видання: напів-постійний статус фаховості замінено трирічним циклом із цифровим поданням заявок через URIS, оцінюванням за визначеними критеріями та щорічним моніторингом, а поряд із критеріями доброчесності запроваджено критерії доступності, видимості та якості метаданих. Отже, фахове видання вперше оцінюється не лише як атестаційний інструмент, а й як канал наукової комунікації, а фокус державної політики зміщується з формальної відповідності на відкритість і комунікативну результативність.

Емпіричний аналіз результатів першого етапу оцінювання журналів та включення їх до Переліку дає підстави для п'яти висновків.

1. *Відкритий доступ став універсальною нормою (100 % видань), а фінансова доступність публікації для авторів — практично повсюдною: 97,6 % видань не стягують плату з усіх авторів або принаймні зі здобувачів третього рівня вищої освіти, бюджетної форми підготовки, виконаних ними одноосібно. Діамантова модель охоплює 52,6 % видань, а критерій пільги для здобувачів третього рівня вищої освіти компліментарним до неї ($r = -0,99$), що дає змогу ідентифікувати видання з недіамантовим доступом, які підтримують здобувачів третього рівня вищої освіти. Обидва показники доцільно розглядати як складники єдиного індикатора фінансової доступності.*

2. *Стрімко поширюється діамантовий відкритий доступ, який охоплює понад половину видань і раніше розглядався радше як виняток або нішеве явище, а не як центральний елемент трансформації наукової комунікації загалом. Але для визначення стійкості цієї моделі потрібні окремі дослідження і вироблення чітких рекомендацій щодо механізмів фінансування таких видань із боку засновників і видавців. Діамантова модель не усуває витрат на видавничий процес, а перерозподіляє їх від автора до установи чи спільноти, і саме непрозорість цього перерозподілу є головним чинником її економічної вразливості.*

3. *За зіставного рівня доступності видань механізми її забезпечення істотно різняться між дисциплінарними групами: у природничих і технічних кластерах переважає діамантова модель, безоплатна для всіх ав-*

торів (62,2 %), а у кластерах права, економіки та соціальних наук — адресне звільнення аспірантів від APC (51,6 %). Ідеться не про відставання однієї групи, а про дві різні економічні моделі видавничої діяльності.

4. *Досягнута відкритість не тотожна видимості.* Лише 22,3 % видань Переліку індексовані в DOAJ, і дисциплінарні групи за цим показником практично не різняться, тож наявні дані не підтверджують тезу про загальне відставання соціогуманітарних видань за міжнародною видимістю; зоною підвищеного ризику є передусім кластер «Право», який має найнижчий рівень індексації в DOAJ (12,0 %) і вкрай високий рівень відмов. Індексція в DOAJ є найслабшим із зовнішньо спостережуваних показників Переліку і помірно пов'язана з часткою «діамантових» видань ($r = +0,52$), тож основний резерв підвищення ефективності Переліку полягає саме тут, а не в подальшому нарощуванні частки безоплатних видань. Водночас дефіцит видимості є переважно інфраструктурною, а не редакційною проблемою, тому усувати його доцільніше на рівні спільних сервісів.

5. *Кластерну структуру на першому етапі реалізовано як інформаційний, а не як конкурсний механізм.* Закладене проектом рейтингування видань у межах кластерів не застосовували, а отже кластер не працював як конкурсне середовище. Натомість він виконує функцію рубрикації Переліку за напрямками і створює підґрунтя для пошукових сервісів за спеціальністю, тематичних дашбордів на базі URIS та агрегованого спостереження за станом дисциплінарних сегментів. Але цінність цієї функції не залежить від подальшого запровадження конкурсних процедур. Водночас структура масиву визначає межі дієвості майбутнього рейтингування: розподіл видань за кластерами є вкрай нерівномірним (від 9 до 256), найчисленніші кластери є внутрішньо гетерогенними, а частка діамантових видань від'ємно пов'язана з розміром кластера ($r = -0,66$). Проблема порівняння непорівнюваного, задля розв'язання якої запроваджено кластеризацію, відтворюється всередині найбільших кластерів і однаковою мірою перешкоджає як конкурсному, так і пошуковому використанню Переліку.

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні напрямів адаптації редакційної політики видань до нових вимог і розвитку кластерної структури як інформаційного інструменту, а теоретичне — у постановці двох питань: про доцільність диференційованих критеріїв оцінювання для різних кластерних груп і про джерела фінансування діамантової моделі, передусім для видань, засновниками яких не є заклади вищої освіти чи наукові установи.

Подальші дослідження передбачатимуть аналіз на рівні окремих видань. Пріоритетними напрямками є: аналіз розподілу видань за типом засновника; перевірка гіпотези про залежність діамантової моделі від

інфраструктурної спроможності засновника; зіставлення структури видань категорій «А» і «Б» за галузями; оцінювання концентрації засновництва; уточнення меж і внутрішньої рубрикації найбільших кластерів; а також моніторинг ефектів реформи протягом циклу 2026—2029 рр., зокрема наслідків щорічного моніторингу для складу Переліку та результатів можливого запровадження рейтингування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярошенко Т.О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки. Київ: Знання, 2010. 215 с.
2. Бурківська Л.Ю. Науково-практичний журнал у контексті наукової комунікації. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 204—209.
3. Bergstrom T., Rieger O.Y., Schonfeld R.C. The second digital transformation of scholarly publishing: strategic context and shared infrastructure: research report. Ithaka S+R, 2024. <https://doi.org/10.18665/sr.320210>
4. Hanson M.A., Barreiro P.G., Crosetto P., Brockington D. The strain on scientific publishing. *Quantitative Science Studies*. 2024. Vol. 5. No. 4. P. 823—843. https://doi.org/10.1162/qss_a_00327
5. Wilkinson M.D., Dumontier M., Aalbersberg I.J., Appleton G., Axton M., Baak A., et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*. 2016. Vol. 3. Article 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>
6. Вакаренко О.Г. Сучасний науковий журнал: українські реалії. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2019. Вип. 16. С. 9—19. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.391.009>
7. Діденко Ю.В., Радченко А.І., Язвинська М.В. Участь у роботі редакційних колегій наукових журналів — шлях до підвищення рейтингу видання. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 6. С. 58—67. <https://doi.org/10.15407/visn2020.06.058>
8. Радченко А.І. Соціальні комунікації і наукові журнали: необхідність залучення і нові можливості. *Бібліотечний вісник*. 2025. № 3. С. 3—15. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.003>
9. Яцків Т.М. Наукова періодика в Україні: перспективи і проблеми розповсюдження. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2011. Вип. 5. С. 62—68.
10. Шульга І.О. Електронні наукові журнали відкритого доступу в сучасній системі наукової комунікації. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. № 1. С. 55—60.
11. Копанева В.О. Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 35—45.
12. Ярошенко Т., Ярошенко О. Чи є майбутнє в наукових журналах? Зміни, виклики й тенденції в академічному видавництві. *Відкрита наука та інновації*. 2024. Т. 1. № 2. С. 36—50. <https://doi.org/10.62405/osi.2024.02.04>
13. Haschak P.G. The “platinum route” to open access: A case study of E-JASL: The Electronic Journal of Academic and Special Librarianship. *E-JASL: The Electronic Jour-*

- nal of Academic and Special Librarianship*. 2007. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/ejalsjournal/131> (дата звернення: 10.03.2026).
14. Mellins-Cohen T. Classifying open access business models. *Insights: The UKSG Journal*. 2024. Vol. 37. Article 15. P. 1—16. <https://doi.org/10.1629/uksg.667>
15. Dellmann S., van Edig X., Rücknagel J., Schmeja S. Facetten eines Missverständnisses: Ein Debattenbeitrag zum Begriff «Diamond Open Access». *o-bib. Das offene Bibliotheksjournal*. 2022. Vol. 9. No. 3. P. 1—12. <https://doi.org/10.5282/o-bib/5849>
16. Becerril A., Bosman J., Bjørnshauge L., Frantsovåg J.E., Kramer B., Langlais P.-C., et al. OA Diamond Journals Study. Part 2: Recommendations. Zenodo, 2021. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4562790>
17. Bosman J., Frantsovåg J.E., Kramer B., Langlais P.-C., Proudman V. The OA Diamond Journals Study. Part 1: Findings. Zenodo, 2021. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4558704>
18. Pilatti L.E., Pilatti L.A., de Carvalho G.D.G., de Resende L.M.M. From fees to free: Comparing APC-based and diamond open access journals in engineering. *Publications*. 2025. Vol. 13. No. 2. Article 16. <https://doi.org/10.3390/publications13020016>
19. Fuchs C., Sandoval M. The diamond model of open access publishing: Why policy makers, scholars, universities, libraries, labour unions and the publishing world need to take non-commercial, non-profit open access serious. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*. 2013. Vol. 11. No. 2. P. 428—443. <https://doi.org/10.31269/vol11iss2pp428-443>
20. Normand S. Is diamond open access the future of open access? *The iJournal: Student Journal of the Faculty of Information*. 2018. Vol. 3. No. 2. P. 1—7.
21. Kumari M., Subaveerapandiyam A. Perceptions of open access publishing: A comparative study of gold and diamond models among global researchers. *Alexandria*. 2025. Vol. 35. No. 1—2. P. 55—73. <https://doi.org/10.1177/09557490251335952>
22. Subaveerapandiyam A., Ahmad N., Shimray S. R., Kalbande D. Assessing the impact of diamond open access on research engagement. *Serials Review*. 2025. Vol. 51. No. 3—4. P. 171—188. <https://doi.org/10.1080/00987913.2025.2581432>
23. Andringa S., Mos M., van Beuningen C., González P., Hornikx J., Steinkrauss R. Diamond is a scientist's best friend: Counteracting systemic inequality in open access publishing. *Dutch Journal of Applied Linguistics*. 2024. Vol. 13. P. 1—13. <https://doi.org/10.51751/dujal18802>
24. Peruginelli G., Faro S. Diamond open access: A viable approach to scholarly communication. *Symphonya. Emerging Issues in Management*. 2024. No. 2. P. 66—74. <https://doi.org/10.4468/2024.2.05peruginelli.faro>
25. Taubert N. Research on Diamond Open Access in the long shadow of science policy. *Publications*. 2026. Vol. 14. No. 1. Article 20. <https://doi.org/10.3390/publications14010020>
26. Melero R., Uribe-Tirado A., Armengou C. Open scientific knowledge, dissemination and access to academic production: Ideas for a discussion. *Hipertext.net*. 2023. No. 27. P. 1—4. <https://doi.org/10.31009/hipertext.net.2023.i27.01>
27. Спірін О., Лупаренко Л., Новицький О. Процедура впровадження електронного наукового журналу з використанням програмної платформи Open Journal Systems. *Інформаційні технології в освіті*. 2017. № 32. С. 40—60. <https://doi.org/10.14308/ite000641>

28. Tabatadze B. Technological aspects of Open Journal Systems (OJS). *Journal of Technical Science and Technologies*. 2024. Vol. 8. No. 1. P. 23—29. <https://doi.org/10.31578/jtst.v8i1.151>
29. Sidyk D., Zdunek R. An introduction to Open Journal Systems. *Central European Journal of Communication*. 2020. Vol. 13. No. 3 (27). P. 470—473.
30. Самохіна Н., Пелюховська І. Академічні наукові видання у централізованій інфраструктурі відкритих публікацій. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 1. С. 3—11. <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.003>
31. Самохіна Н., Пелюховська І. Наукові періодичні видання у світовому дослідницькому просторі. *Бібліотечний вісник*. 2025. № 3. С. 30—42. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.030>
32. Женченко М. І. Цифрові трансформації видавничої галузі / За наук. ред. В. Різуна. 2-ге вид., виправл. Київ: Жнець, 2018. 436 с.
33. Ancion Z., Borrell-Damián L., Mounier P., Rooryck J., Saenen B. Action plan for Diamond Open Access. Science Europe; cOAlition S; OPERAS; ANR, 2022. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6282403>
34. Ancion Z., Arbain A., Babini D., Ball J., Becerril-García A., Borrell-Damián L., et al. Bengaluru Roadmap and Action Plan on Diamond Open Access. International Overseeing Committee, 3rd Global Summit on Diamond Open Access. Bengaluru, 2026. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20168763>
35. Edgar B.D., Willinsky J. A survey of scholarly journals using Open Journal Systems. *Scholarly and Research Communication*. 2010. Vol. 1. No. 2. P. 1—22. <https://doi.org/10.22230/src.2010v1n2a24>
36. Ярошенко Т.О., Жарінова А.Г. Наукове цитування: історичний і теоретичний ландшафт. *Наука та наукознавство*. 2023. № 3 (121). С. 41—67. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.03.041>

REFERENCES

1. Yaroshenko, T. (2010). *Electronic journals in the system of library information resources*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. Burkivska, L.Yu. (2017). Scientific and practical journal in the context of research communication. *Young Scientist*, 3, 204—209 [in Ukrainian].
3. Bergstrom, T., Rieger, O.Y., & Schonfeld, R.C. (2024). *The second digital transformation of scholarly publishing: Strategic context and shared infrastructure*. Ithaca S+R. <https://doi.org/10.18665/sr.320210>
4. Hanson, M.A., Barreiro, P.G., Crosetto, P., & Brockington, D. (2024). The strain on scientific publishing. *Quantitative Science Studies*, 5 (4), 823—843. https://doi.org/10.1162/qss_a_00327
5. Wilkinson, M.D., Dumontier, M., Aalbersberg, Ij.J., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., et al. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>
6. Vakarenko, O.H. (2019). Modern scientific journal: Ukrainian realities. *Science of Ukraine in the Global Information Space*, 16, 9—19. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.391.009> [in Ukrainian].

7. Didenko, Yu.V., Radchenko, A.I., & Yazvynska, M.V. (2020). Participation in the work of editorial boards of scientific journals as a way to increase the rating of a periodical. *Visn. Nats. Acad. Nauk Ukr.*, 6, 58—67. <https://doi.org/10.15407/visn2020.06.058> [in Ukrainian].
8. Radchenko, A. (2025). Social communications and scientific journals: the need for engagement and new opportunities. *Library Bulletin*, 3, 3—15. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.003> [in Ukrainian].
9. Yatskiv, T.M. (2011). Scientific periodicals in Ukraine: Prospects and problems of dissemination. *Science of Ukraine in the Global Information Space*, 5, 62—68 [in Ukrainian].
10. Shulha, I.O. (2008). Open access electronic scientific journals in the modern system of scholarly communication. *Printing and Publishing*, 1, 55—60 [in Ukrainian].
11. Kopanieva, V.O. (2017). Scientific communication: From open access to open science. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 35—45. [in Ukrainian]
12. Yaroshenko, T., & Yaroshenko, O. (2024). Is there a future for scientific journals? Changes, challenges, and trends in academic publishing. *Open Science and Innovation*, 1 (2), 36—50. <https://doi.org/10.62405/osi.2024.02.04> [in Ukrainian].
13. Haschak, P.G. (2007). The “platinum route” to open access: A case study of E-JASL: The Electronic Journal of Academic and Special Librarianship. *E-JASL: The Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*. <https://digitalcommons.unl.edu/ejasljournal/131>
14. Mellins-Cohen, T. (2024). Classifying open access business models. *Insights: The UKSG Journal*, 37, 15. <https://doi.org/10.1629/uksg.667>
15. Dellmann, S., van Edig, X., Rücknagel, J., & Schmeja, S. (2022). Facetten eines Missverständnisses: Ein Debattenbeitrag zum Begriff “Diamond Open Access” [Facets of a misunderstanding: A contribution to the debate on the term “Diamond Open Access”]. *o-bib. Das offene Bibliotheksjournal*, 9 (3), 1—12. <https://doi.org/10.5282/o-bib/5849>
16. Becerril, A., Bosman, J., Bjørnshauge, L., Frantsvåg, J. E., Kramer, B., Langlais, P.-C., et al. (2021). *OA Diamond Journals Study. Part 2: Recommendations*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4562790>
17. Bosman, J., Frantsvåg, J.E., Kramer, B., Langlais, P.-C., & Proudman, V. (2021). *The OA Diamond Journals Study. Part 1: Findings*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4558704>
18. Pilatti, L.E., Pilatti, L.A., de Carvalho, G.D.G., & de Resende, L.M.M. (2025). From fees to free: Comparing APC-based and diamond open access journals in engineering. *Publications*, 13 (2), 16. <https://doi.org/10.3390/publications13020016>
19. Fuchs, C., & Sandoval, M. (2013). The diamond model of open access publishing: Why policy makers, scholars, universities, libraries, labour unions and the publishing world need to take non-commercial, non-profit open access serious. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 11 (2), 428—443. <https://doi.org/10.31269/voll1iss2pp428-443>
20. Normand, S. (2018). Is diamond open access the future of open access? *The iJournal: Student Journal of the Faculty of Information*, 3 (2), 1—7.
21. Kumari, M., & Subaveerapandiyam, A. (2025). Perceptions of open access publishing: A comparative study of gold and diamond models among global researchers. *Alexandria*, 35 (1—2), 55—73. <https://doi.org/10.1177/09557490251335952>

22. Subaveerapandiyana, A., Ahmad, N., Shimray, S.R., & Kalbande, D. (2025). Assessing the impact of diamond open access on research engagement. *Serials Review*, 51 (3—4), 171—188. <https://doi.org/10.1080/00987913.2025.2581432>
23. Andringa, S., Mos, M., van Beuningen, C., González, P., Hornikx, J., & Steinkrauss, R. (2024). Diamond is a scientist's best friend: Counteracting systemic inequality in open access publishing. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 13, 1—13. <https://doi.org/10.51751/dujal18802>
24. Peruginelli, G., & Faro, S. (2024). Diamond open access: A viable approach to scholarly communication. *Symphonya. Emerging Issues in Management*, 2, 66—74. <https://doi.org/10.4468/2024.2.05peruginelli.faro>
25. Taubert, N. (2026). Research on Diamond Open Access in the long shadow of science policy. *Publications*, 14 (1), 20. <https://doi.org/10.3390/publications14010020>
26. Melero, R., Uribe-Tirado, A., & Armengou, C. (2023). Open scientific knowledge, dissemination and access to academic production: Ideas for a discussion. *Hipertext.net*, 27, 1—4. <https://doi.org/10.31009/hipertext.net.2023.i27.01>
27. Spirin, O., Luparenko, L., & Novytskyi, O. (2017). The procedure of implementation of electronic scientific journal using the Open Journal Systems software platform. *Journal of Information Technologies in Education*, 32, 40—60. <https://doi.org/10.14308/ite000641> [in Ukrainian].
28. Tabatadze, B. (2024). Technological aspects of Open Journal Systems (OJS). *Journal of Technical Science and Technologies*, 8 (1), 23—29. <https://doi.org/10.31578/jtst.v8i1.151>
29. Sidyk, D., & Zdunek, R. (2020). An introduction to Open Journal Systems. *Central European Journal of Communication*, 13 (3), 470—473.
30. Samokhina, N., & Peliukhovska, I. (2024). Academic scientific editions in the centralized infrastructure of open publications. *Library Bulletin*, 1, 3—11. <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.003> [in Ukrainian].
31. Samokhina, N., & Peliukhovska, I. (2025). Scientific periodicals in the global research space. *Library Bulletin*, 3, 30—42. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.030> [in Ukrainian].
32. Zhenchenko, M.I. (2018). *Digital transformations of the publishing industry*. Kyiv: Zhnets [in Ukrainian].
33. Ancion, Z., Borrell-Damián, L., Mounier, P., Rooryck, J., & Saenen, B. (2022). *Action plan for Diamond Open Access*. Science Europe; cOAlition S; OPERAS; ANR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6282403>
34. Ancion, Z., Arbain, A., Babini, D., Ball, J., Becerril-García, A., Borrell-Damián, L., et al. (2026). *Bengaluru Roadmap and Action Plan on Diamond Open Access*. International Overseeing Committee, 3rd Global Summit on Diamond Open Access. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20168763>
35. Edgar, B.D., & Willinsky, J. (2010). A survey of scholarly journals using Open Journal Systems. *Scholarly and Research Communication*, 1 (2), 1—22. <https://doi.org/10.22230/src.2010v1n2a24>
36. Yaroshenko, T.O., & Zharinova, A.H. (2023). Scientific Citation: Historical and Theoretical Landscape. *Science and Science of Science*, 3 (121), 41—67. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.03.041> [in Ukrainian].

Одержано / Received 09.07.2026

Прорецензовано / Revised 27.07.2026

Опубліковано / Published 28.09.2026

T.O. Yaroshenko, PhD (History), associate professor,
deputy director of Center for Open Science
State Scientific and Technical Library of Ukraine
180, Antonovych str., Kyiv, 03150, Ukraine
e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2985-2333>

O.S. Krasovskyi, PhD (Pedagogy), senior researcher
State Scientific and Technical Library of Ukraine
180, Antonovych str., Kyiv, 03150, Ukraine
e-mail: ak@dntb.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1622-2655>

M.I. Holubiev, PhD (Agriculture), associate professor,
deputy chief of the Department for Evaluation of High-Qualification Personnel,
chief of Department for Normative Support and Communications with
Entities Charged with Evaluation of Research Personnel
Ministry of Education and Science of Ukraine
10, Beresteyskyi avenue, Kyiv, 01135, Ukraine
e-mail: mykhailo.holubiev@mon.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6647-4335>

FORMING THE LIST OF SCIENTIFIC PROFESSIONAL JOURNALS OF UKRAINE IN 2026: THE CLUSTER STRUCTURE, OPEN ACCESS CRITERIA, AND MECHANISMS FOR FINANCIAL ACCESSIBILITY OF PUBLISHING

The article reveals the procedures involved in the formation of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine (Category “B”) (referred hereinafter as the List) in 2026, and assesses how the new open science criteria structure the landscape of Ukrainian scientific journals. Order No. 56 of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued 19 January 2026 approved a new edition of the Procedure for forming the List, and Order No. 928 issued 11 June 2026 included (by the new edition of the Procedure) 1,302 scientific periodicals in Category “B”. The reform has replaced the semi-permanent status of professional publications with a three-year cycle of the status review, and introduced a cluster structure of the List, digital submission of applications for inclusion in the List through the *URIS* system, assessment of publications by a set of criteria, and their annual monitoring. However, at the first stage the competitive selection and within-cluster ranking envisaged by the Procedure were not applied, as the inclusion in the List was based on compliance with the preset requirements, and the results of assessment at journal level were not published. The cluster, therefore, currently performs rather an informational and structural function — organizing the List by research field (specialty), and providing a framework for designing search services and analytical dashboards. The empirical basis of this study is an aggregated dataset of results across 15 clusters (1,302 included titles, 88 rejections, 93.7 % inclusion rate). The methodology covers quantitative content analysis of the regulatory framework, descriptive and correlation statistics, and a comparison of two aggregated cluster groups: (i) natural sciences and engineering, and (ii) social sciences, humanities, economics and law. All the journals included in the List provide open access to their

content, and the financial accessibility of publishing for authors is nearly universal: 97.6 % of the journals charge no fee either from all the authors or at least from PhD students. The key finding is that given a comparable financing accessibility of the journals included in the List, its mechanisms differ substantially across disciplinary groups: while in the natural sciences and engineering the accessibility rests mainly on the diamond model, free for all the authors (62.2 % of journals), in law, economics and the social sciences targeted APC waivers for PhD students prevails (51.6 with 45.8 % operating the diamond model). The correlation between the two indicators ($r = -0.99$) giving evidence of complementarity rather than competition, both criteria should be interpreted as components of a single financial accessibility indicator. *DOAJ* indexing is virtually identical across the groups (22.2 vs 22.6 %), with a low overall level of 22.3 %. So, the main reserve of the List lies not in extending fee-free publishing but in the international visibility; the “Law” cluster, combining the lowest *DOAJ* indexing (12.0 %) with a too high rejection rate, is an area of heightened risk. Further steps in adapting editorial policies of publications are substantiated, and the question of who should fund the diamond model is posed.

Keywords: *professional scientific journals; List of Scientific Professional Publications of Ukraine (Category “B”), open access to scientific professional publications, diamond open access, scientific communication, open science.*

Примітка головного редактора. Висвітлена в статті позиція щодо позитивного впливу кластеризації фахових видань категорії «Б» становить інтерес для наукової спільноти. Проте, на наш погляд, це питання залишається дискусійним і потребує врахування реального стану розвитку сучасної науки. Зокрема, вимога до обмеження профілю журналу одним кластером не узгоджується із глобальним науковим трендом на міждисциплінарність. Сучасні комплексні дослідження (зокрема на стику природничих, технічних і гуманітарних наук, як-от біоматеріалознавство або наукознавство та історія науки) потребують міждисциплінарних наукових майданчиків для оприлюднення результатів. Запровадження жорстких кластерних обмежень призводить до звуження тематичного поля видань та ускладнення публікації результатів міждисциплінарних досліджень. Вважаємо, що надалі конструктивна адаптація концепції кластеризації має спиратися на гнучкіші підходи, які сприятимуть збереженню та розвитку міждисциплінарних наукових напрямів.